

گۆقاری ئەكادیمیای كوردی

بە

ژماره ٦٥ - ٢٠٢٥

گۆقاریکی زانستی وەرزییه

سەرۆکی ئەكادیمیای كوردی و خاوهنی ئیمتیازی گۆقار
حه مه سه عید حه سه ن

سەرنووسەر

پ. د. موحسین ئەحمەد عومەر

بەرپۆه بەری نووسین

د. پەخشان فەهمی فەرحو

دەستە ی پراویژکاران:

پ. د. میشیل ایزه نییترگ

پ. د. مارتن فان برونسن

پ. د. جە لیلی جە لیل

پ. د. سالیح ئاکین

پ. د. جە عفەر شیخولئیسلامی

پ. د. عە بدولپرەحمان ئە داگ

پ. د. هاشم ئەحمەدزادە

دەستە ی نووسەران:

پ. د. قەیس کاکل توفیق

پ. د. بەختیار سە جادی

پ. د. فەرهاد قادر کەریم

پ. ی. د. ئەحمەد موحەممەد مام عوسمان

پ. ی. د. عە بدولواحید ئیدریس شەریف

پ. ی. د. نەوزاد ئەحمەد ئەسوود

د. لەزگین عە بدولپرەحمان ئەحمەد

گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی، گۆڤاریکی زانستی وەرزییه، لەلایەن ئەکادیمیای کوردییەوه دەردەکریت و بایەخ بە توێژینەوهی کوردی لە بواریکانی زمان، ئەدەب، دیرۆک، جوگرافیا و کولتووری کوردی دەدات.

گۆڤارەکه توێژینەوهکان بە زمانەکانی کوردی، عەرەبی و ئینگلیزی بلاو دەکاتەوه و یەکهەم ژمارەهێ لە ساڵی ۲۰۰۲دا بلاو بوووتەوه.

ئەم گۆڤارە لەلایەن وەزارەتی خویندنی بالا و توێژینەوهی زانستی حکوومەتی هەریمی کوردستانەوه، بۆ بەرزکردنەوهی پلەهێ زانستی باوەرپێکراوه.

* ریکخەری کاروباری گۆڤار: ئیمان نەجات ئاغۆک

* دیزاین: هەریم عوسمان

* مالپەری گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی:

Web: journal.ka.gov.krd

* ئیمیل: journal@ka.gov.krd

* مۆبایل: 009647508375575

وهرگرتن: ۲۰۲۵/۷/۲۲
په سه ندردن: ۲۰۲۵/۸/۲۶

بوارين واتايي بين كارين ههستان د مه موزينيدا

پ. ه. د. هدى عبدالقادر قاسم
به شى زمانى كوردى
كوليژى زمانان
زانكوى دهوك
huda.a.qasim@uod.ac

زيرقان شمس الدين ناصر
به شى زمانى كوردى
كوليژى زمانان
زانكوى دهوك
zeravanshamsadeennaser@gmail.com

پوخته

ئه هه هه كولينه ب نافونيشانين "بوارين واتايي بين كارين ههستان د مه موزينيدا" د ئاستى واتاسازيا فهره نكيديا، تاييه ته ب دياركرنا كارين تاييه ب ههستان ئه وين د داستانا شيعريا مه موزينيدا هاتين، هه كولين ل دويق ريبازا وه سفي هاتيه هه نجامدان و بو دياركرنا ريبزا كاران پشت ب ريبازا ئامارى هاتيه به ستن، كارين ههستان تنى پوله كا ريزمانى نين، به لكو به ژدارين د ئاكارنا واتاييدا دكهن و شروفه كرنا واتايا وان كارن پتر دهقى شيعرى پوندكته. ئارمانجا هه كولينى ئه وه ديار كهين كا هه حمه دى خانى د هه هاندنا چيروكا مه موزينيدا پشت به ستن ل سه ر چ جوهره كارين ههستان كرية، هه كولين ل سه ر چوار ته وه ران هاتيه دابه شكرن، ته وه رى ئيكي بو روناھى ئيخستنه سه ر تيورا بوارين واتايي هاتيه ته رخانكرن، ته وه رى دووى بو دابه شكرنا بوارين واتايي هاتيه ته رخانكرن، ته وه رى سبي تاييه ته ب كارى و جوړين بوارين كاران، ته وه رى چوارى تاييه ته ب ده ر ئيخستنا كارين ههستان د مه موزينيدا. ئه وا هه كولينى مه گه هشتيى ئه وه كو ريبزا هه ره مه زنا كارين د مه موزينيدا هاتين كارين تاييه تن ب هه ستنى ديتنى و پاشى هه ستنى گوه ليوونى دهيت، ئه هه ژى ژبه ر كو مروف پتر پشت به ستنى ل سه ر هه ستنى ديتنى د نياسينا جيهانيدا دكته، هه روه سا ريبزه يه كا زورا پيزانينان و تشتان مروف ب چاقان هه ست پى دكته، له ورا تشته كى سروشتيه كو هه حمه دى خانى پتر كارين وه كى: ديت، ديتن، سه ركر، ته ماشه كر، نه زه ركر، فوكرى... د به ره مهيدا بكارهينايه.

په يقين كليلى: بوارين واتايي، كيلگين واتايي، فهره ننگ، كار، كارين ههستان، مه موزين

پێشهکی

ئهف ههكۆلینه ب ناڤونیشانی "بوارین واتایی بین کارین ههستان د مه موزینیدا"، ههكۆلین تایبهته ب کارین ههستان د داستانا شعرییا مه موزینیدا. ههكۆلین د ئاستی واتاسازییا هه رههنگیدایه و تایبهته ب دیارکرنا کارین تایبهته ب ههستان ئه وین د داستانا شیعییا مه موزینیدا هاتین، ههكۆلین ل دویف ریبازا وهسفی هاتیه ئه نجامدان و بو دیارکرنا ریزا کاران پشت ب ریبازا ئاماری هاتیه بهستن. ئارمانجا ههكۆلینی ئه وه دیار کهن کا ئه حمه دی خانی د ههاندنا چیرۆکا مه موزینیدا پشت بهستن ل سه ره چ جوره کارین ههستان کریه. ههكۆلین ههول ددهت به رسقا فان پرسیارین ل خواری ددهت، ئه وژی ئه حمه دی خانی کارین ههستان چه وا د مه موزینیدا بکار هینایه؟ ئامارا بوارین کارین ههستان د مه موزینیدا چه وایه؟ ههكۆلین ژ بلی پێشهکی و ئه نجام و لیستا ژیده ران ل سه ره چوار ته وه ران هاتیه دابه شکر، ته وه ری ئیکی بو پونا هی ئیخستنه سه ره تیورا بوارین واتایی هاتیه ته رخانکر و ئه فان بابه تان بخو هه دگریت: تیورا بوارین واتایی ژ لای زاراقه ییقه، پیناسین تیورا بوارین واتایی و بنه ماین تیورا بوارین واتایی. ته وه ری دووی تایبهته ب دابه شکرین بوارین واتایی ژ لای زمانقانا نه، ته وه ری سیی تایبهته ب کاری و جورین بوارین کاران ژ لای واتاییقه، ته وه ری چواری تایبهته ب بوارین واتایی بین کارین ههستان و ده ستنیشانکرنا کارین ههستان د مه موزینیدا.

١- تیورا بوارین واتایی

تیورا بوارین واتایی ئیکه ژ تیورین تایبهته ب ده ستنیشانکرنا واتایی، د ئاستی واتاسازییا بو دروستکرنا هه رههنگین بابه تی بکار دهیت، هوسا

ئهف تیوره دچیهته د ناڤ ههكۆلین واتاسازییا هه رههنگیدا و د واتاسازییا ئهف تیوره بو دیارکرنا واتایا په یقان بکار دهیت، ب تایبهتی ئه گه ره ئه م ل سه ره کاران په پیره و بکه ین.

١-١ تیور ژ لای زاراقه ییقه

تیورا بوارین واتایی ژ لای زاراقه ییقه ب چه ندین ناڤین جوداجودا د زمانین جوداجودا ئامازه پی هاتیه دان، د زمانی ئینگلیزیدا زاراقین (بواری زمانقانی - Linguistic Field)، (بواری ریزمانی - Syntactic Field)، (بواری تیگه هان - Conceptual Field)، (تیورا بواری - Field Theory (Lyons, 1977: 250-254)، (بواری واتایی - Semantic Field)، (بواری هه رهنگی - Lexical Field)، (بواری په یقی - Word Field) (Geeraerts, 2009: 56). بو قی تیوری هاتینه بکاره یان. زمانقان لیره (lehrer) بو قی تیوری زاراقی ئاراسته (Approach) به رامبه ره زاراقی تیور (Theory) ی بکار هینایه و دیبژیت: هه می ههكۆلین بوارین واتایی ب شیوه یه کی گشتی دته مام نین، کو ئه وی بکه نه تیوره کا ئیکگریته (Lehrer, 1974: 15). د هه رهنگا "oxford" دا ئینگلیزیدا په یقا "Field" ب رامانا پشکه کا زه قی، کو زوره یا جارن دهیته جوداکن ب په رزان یانژی ب دیواره کی، کو بو چاندنی یانژی بو خودانکرنا په زی دهیته بکاره یان (Oxford, 2006: 272).

د زمانی عه ره بیدا زاراقین (الحقول الدلالية، الحقول المعجمية، النظرية الحقلية، المجالات الدلالية) (کلنتن ٢٠٠١: ٢٩). بو قی تیوری هاتینه بکاره یان. ههكۆله ره مه حمود جاد ئه لروب د ههكۆلینه کیدا ل ژیر ناڤی "نظرية الحقول الدلالية والمعجم المعنوية عند العرب" هندهک زاراقین دی به رامبه ره زاراقین ئینگلیزی دیار کرینه، ئه وژی زاراقین (حقل الكلمة،

- جون لاینز (John Lyons) دبیریت: بوارین واتایی (فهرهنگی) کۆمهکا یهکهیین زمانینه، کو ب شیوهیهکی ئاسویی و ستوونی پیکفه دهینه گریدان (Lyons, 1977: 268).

- جاکسن (Jackson) دبیریت: بوارین واتایی کۆمهکا په یقانه ژ لایی واتاییکه پیکفه دگریداینه و ب شیوهیهکی دهینه ریزکر، کو ب رینا ریکخستنی وهکههفی و جیاوازی د ناقهرا واندا دیار دبیت و یهکهیین فهرهنگی د بوارهکی واتاییدا دهینه ریزکر په یوهندی پیکفه ههیه، بهلی ل جهی ئیک ناهینه بکارهینان (Jackson, 1982: 133).

ژ ئەنجامی ئەقان پیناسان ئەم دشیین بیژین: بوارین واتایی کۆمهکا په یقانه واتایا هر ئیک ژ وان په یقان ب رینا په یقین دهوروبه رین وی دهیته زانین و دهربرینی ل بوارهکی واتایی بی دیارگری دکهن و هه می پیکفه ل ژیر په یقهکا گشتی دهینه دانان، وهکی په یقین (زقستان، بوهار، هافین، پاییز)، کو هه می ل ژیر په یقا گشتی یا "وهرزین سالی" دهینه دانان. ههروهسا چه ندین بوارین دیتر بین وهکی بوارین خارنی، قه خوارنی، جلوبه رگان، ئامیرین ناقمالی، پله بین سه ربازی، رۆژین ههفتی، هه یقین سالی، ئامیرین که هره بایی، که رهستین بیناسازی، ئامیرین سه رتراشینی، ئامیرین په یوه ندیکرنی، په نگان، خزمایه تی، گیانه وه رین مالی، گیانه وه رین درنده، گیانه وه رین شیردر، گیانه وه رین گوشتخور، گیانه وه رین خشوک، گیانه وه رین ئافی، بلندیهان، ئامیرین قه گوهاستنی، فیقی، داران... هتد. ب ریکا فی تیوری په یقین بواران دهینه دهست نیشان کرن و ب فی چه ندی ئەف تیوره د زمانی کوریدا رولی دبینیت و دهیته بکارهینان.

٣.١. بنه مایین تیورا بوارین واتایی

زمانقان جون لاینز چوار بنه ما بو تیورا بوارین

واتایی دیار کرینه، ئەوژی:

١. ئیکتربرینا د ناقهرا دوو بواراندا دی یا قالا بیت (چ یهکهیین فهرهنگی - lexeme) بین ئەندام بن پتر ژ بوارهکی واتایی (Lyons 1977: 268)، ئانکو په یف ناچیته د دوو بواراندا ئەف بنه مایه چی دبیت د نهادا ل سه ره می په یقین زمانی نه هیته جیبه جیکرن، چونکی "به پیی ئەم تیورییه هه وشه یهک دهیته له یهک کیلگه دا بیته ئەندام، به لام زور جار وشه له کیلگه یهک زیادتر دهیته ئەندام، بو نمونه میشک ئەندامی کیلگه ی ئەندامه کانی له شه، دهچیته ناو کیلگه ی ئەو که رهستانه ی شتیان تیدا هه لده گیری" (حه سه ن ٢٠١٠: ٢٢)

٢. چ یهکهیین فهرهنگی نینن کو سه ر ب بوارهکی دیارکریقه نه بن (Lyons 1977: 268)، ئانکو هه می په یقان د زمانیدا بوارین هه ین و په یف ب تنی نه شیت یهکه یه کا سه ره خو پیک بینیت.

٣. پندقییه ئەو دهوروبه ری په یف تیدا بکار دهین ل بهرچاڤ بهیته وه رگرتن.

٤. نابیت قه کولین ل یهکهیین زمانی دویر ژ پیکهاتا وان یا ریزمانی بهیته کرن (Lyons, 1977: 269). ژ ئەنجامی پیشکه قتنا زانستی و قه کولینین به ردهوام زمانقانان، هندهک بنه مایین دیتر بو تیوری دهست نیشان کرینه، ئەوژی:

١. هه ر زمانه کی چه ند بواره کین واتایی بین دیارگری بین هه ین. هه ر ئیک ژ وان بواران ژی دهربرینی ژ لایه نه کی ژیانی دکته.

٢. په یف د ناف بوارین واتاییدا ب رینا په یوه ندیین ئاسویی و ستوونی پیکفه دهینه گریدان (النجار، النجار ٢٠٠٦: ١٣٥ - ١٣٧)

٣. "دهوروبه رکی واتایی یهکهیین فهرهنگی

کۆم دکته و هندهک جارن ل گه ل دهوروبه رین

دی بین ماددی یان مه عنه وی تیکه ل دبیت.

یا قی بواری سیستمی رهنگایه د زمانیدا، پۆلین رهنگان مهودایهکی بهرفرههیی زمانی بخۆفه گرتیه و ب چهندین شیوازیین جوداجودا د زمانین جیهانیدا دابهشکرن بۆ هاتینه کرن (-Ullmann 1973: 27). "ئهم بۆچوونی دابهشبوونه کاتیک گهیشته لوتکه، که ههردوو زانای ئەنتروپۆلۆجی 'Berlin' و 'Kay' بیردۆزهکهیان به بهلگهی کاری مهیدانی سهلماند و توانیان کتیبیک به ناویشانی (Basic Volor terms 1969) بخهنه بهردهست، که له سههر (٩٨) زمان ئەنجامیان دا (زهنگهه ٢٠٠٢: ٣٨) د ئەنجامدا گههشتنه قی چهندی کو یازده پۆلین بهرتهیی رهنگان ههه، ئەوژی: سپی، رهش، سوور، کهسک، زهر، شین، قاوهیی، بنهقشی، پیقازی، پرتهقالی، خاکی (خولهمیشتی) (Ullmann, 1973: 29).

٢. بواریین واتایی یین بهرجهستهییین
ژیکهه بووی (Concrete fields with discrete elements)

ئەف جوره ئەوان پهیقان ب خۆفه دگرت ئەوین دهربرینی ژ پیک هات و پهیوهندیین خیزانی دکهن، کو ژ رهگهزیین سهربهخۆ یین کهتواری پیک دهین و زیدهتر پهیوهندی ب لایهنی ژیریقه ههیه. زاراقی پهیوهندیین خزمایهتی ل سههر بنهما و پیقهریین جوداجودا دهینه دابهشکرن، زمانقانیین ئەمریکی فهکۆلین ل جوراوجوریا زاراقیین خزمایهتی د زمانین هیندوئهمریکیدا کریه و چهندین جیاوازیین سههرنجراکیش د قی سیستمیدا ههه (Ullmann 1973: 29-30). "له زمانی ههنگاریدا وشهیهکی ساده نییه که به واتای 'خوشک' یان 'برا' بهکار بییت، له جیاتی ئهه وشهیی جیاواز و تاریکی تیدایه به واتای 'باجی' و 'خوشکه بچوک' و 'برا بچوک' و کاکه، له زمانی سویدیدا وشه ههیه دوو باپیره

٤. میشتکی مروقی دهمی کار دکته ب رینیا زمانی کار دکته، پاشی ئەو ئەوان یهکهیین سههر ب بواریان یان کیلگهیین واتایقه د بیردانکییدا دیاریزیت. (عهلی ٢٠١٥: ٣١١)
٥. "له بواری واتاییدا کومهله وشهیهک کو دهبنهوه، تهنها یهک سههرخان بۆ خویان ههلهههژیرن و نابن به ژیرخانی سههرخانیکی تر، به واتایهکی دیکه (تری، ههنا، سینو، بههی... هتد) ههموویان له یهک خانهدا کو دهبنهوه و یهک بواری بیریه که داگیریان دهکاتوه ئەویش 'داری میوه'یه" (بابان ٢٠٠٥: ٢٦).

٢. تهوهری دووی: جور (پۆلینکر) یین بواریین
واتایی

بواریین واتایی پشتبهستنی ل سههر پهیقه و یهکهیین فرههنگی دکهن چ یهکه بۆ دوو بواریین واتایی ناهینه ئاراستهکرن ههر پهیقهک دهربرینی ژ بواریهکی واتایی یی دیارگری دکته، د بواریین واتاییدا دهووبههر پۆلهکی مهزن دگیریت. د دابهشکرنا جورین بواریین واتاییدا زمانقان دئیگرتی نین، ئەف ژ ی بوویه ئەگهه کو چهندین دابهشکرینی جوداجودا بۆ بواریین واتایی ژ لایین زمانقانانه بهینه ئەنجامدان، ژ وانژی:

١.٢. زمانقان ئولمان سی جور بۆ بواریین
واتایی دهستنیشان کرینه، ئەوژی:

١. بواریین واتایی یین بهرجهستهییین پهیوهندی
پیکهه ههین (Concrete and continuous fields)
ئەوان جورین پهیقان ب خۆفه دگرت ئەوین نوینهراتییا سیستمی رهنگان د زمانیدا دکهن، کو زیدهتر ئەوان بواریین پهیقان فهدگرت ئەوین پهیوهندی ب کهتواریقه ههین. نمونهیهکا دیار

و 'باوکی باوک' و 'باوکی دایک' دوو نهنک؛ 'دایکی دایک و دایکی باوک' له یه کتری جیا دهکه نهوه. (فهتاح ٢٠١١: ١٧٩)

٣. بوارین نه بهرجهسته (Abstract fields)

ئهف جوړه نوینه راتییا تایبه تمه ندین زاراڤین هزری دکهت، کو ژ ههردوو جوړین دیتر بین بوارین واتایی گرنگتره، چونکی گرنگییا پیکهاتا زمانی ب رینیا پیکهینانا وینه و هزرین تاقیکرنی دهیته هه بوونی (Ullmann 1973: 29-30). زمانقانی ئەلمانی ترایه ر ئاماژی پی ددهت کو "ئەلمانی ناوه راست و ئەلمانی نوێ به دوو جوړی جیاواز له گه ل 'زانین' دا هه ل سوکهوت دهکهن، له دهو روبه ری سالا کانی 1200 دا به پی دوو بنه ما وشه کان کیلگه کانیا ن بهش کرد، ده ره به گایه تی و **بلاوگرته وه (الشمول)** ده ره به گایه تی زانیی ده کرد به دوو به شه وه، زانیی نیو کوشک، زانیی ده ره وهی کوشک، بنه مای بلاوگرته وهش ته نیا یه ک وشه ی بو هه موو زانین یان به گشتی 'دینی و دنیا یی' داده نا، له گه ل که وتنی یاسای ده ره به گایه تیدا ئەم جیاوازییانه نه مان. (فهتاح ٢٠١١: ١٧٩)

١. هه بوون (بهرجهسته) (Entities)

بواری هه بوونان د ژیده ری زمانیدا ب چه ندین ناڤین جودا بین وهکی بهرجهسته، که رهستی هه یی، که ردوون، هه بوون...؛ ئاماژه پی هاتیه دان. "هه موو شتیکی سه ر دونیا له ژیر ئەم کیلگه یه داده نریت، له ئاسمان و زهوی و هه ر چی شتیکی سه ر پووی زهوی" (علی، ٢٠١٣: ٧). ئانکو بواری هه بوونان هه می ئەوان تشتان بخۆفه دگريت ئەوین د جیهانیدا هه مین، قینجا ئەو تشت چ زیندی و نه زیندی یانژی زیندین قه شارتی بن، وهکی هیژین سه ردای سه روشتی، مرۆف و گیانه وه ر و رووهک، تشتین سه روشتی و ده سترکرد... هتد. به رف ره هترین بواری واتایی دهیته هژمارتن و هه بووین زیندی و نه زیندی (بیگیان) بخۆفه دگريت، وهکی:

ئ هه بووین زیندی:

١. هیژ و هه بووین سه ردای سه روشتی
٢. مرۆف
٣. هه بووین دی ژ بلی هه ردوو خالین سه ری، وهکی: گیانه وه ر، بالنده، میش و مۆر.

ب هه بووین نه زیندی (بیگیان):

١. تشتین سه روشتی: ئەفان بواران بخۆفه دگريت: ئ لایه نی جوگرافی
- ب. پیکهاتین سه روشتی
- ج. دار و به ره مین داران
٢. که رهسته و پیکهاتین دروستکری: ئ که رهسته بین بیناسازی
- ب. که رهسته بین خارن و قه خوارنی
- ج. که رهسته بین دی ژ بلی که رهسته بین خالین (ئ و ب) (Nida 1975: 178-184)

٢.٢. پۆلینکرنا فه ره هنگا (Greek New Testament)

بۆ بوارین واتایی:

گشتگیرترین پۆلینکرنا بۆ بوارین واتایی، کو ب پۆلینکرنا کا زانستی بهیته هژمارتن، ئەو پۆلینکرنا یا د فه ره هنگا "Greek New Testament" بۆ بوارین واتایی هاتیه ئەجامدان (عمر ٨٧: ١٩٩٨) و تیدا زمانقان (Eugene A. Nida) بوارین واتایی دابه شی چوار به شین سه ره کی کرینه، ئەوژی بوارین (هه بوون، روویدان، نه بهرجهسته، په یوه ندیان)، هه ر ئیک ژ فان بواران ژی چه ندین بوارین دیتر بخۆفه دگرن (Nida, 1975: 178-186)، وهکی ل خوارئ:

وهکی: په یوه نډین جهی: ل سهر، ل بن، ل پیش، ل پشت، دهوروبهر، د ناڤدا. په یوه نډین دهمی: ل گهل، د ماوی، ل وی دهمی، د هه مان دهمد. په یوه نډین ئاماژهی: ئهڤه، ئهوه، ئهویهه، ئهواه... په یوه نډین هزری لوژیکی: نوکه (ئیسنا)، ل سهر بنه مایی، ههر چهنده، ژبه ر هندی، بهلی... (Nida, 1975: 186).

زمانقان وی چهندی دیار دکن کو قهباری بوارین واتایی ژ بوارهکی بۆ بوارهکی دیتری جیاوازه و هندهک وهسا دیار دکن کو بواری ژ هه میان بهرفرهتر بواری گری دایه ب بوونهوهر و کهرهستانه، یانژی هه بوونان و پاشی بواری بویدانان و ژ وان کیمتر بواری نه بهرجهستهیه و یی ژ هه میان کیمتر بواری په یوه نډینانه. (عمر ١٩٩٨: ٩٦)

٣.٢. دابه شکرنا هالیگ و وارتهبورگ (Hallig & Wartburg) بۆ بوارین واتایی:

باشترین دابه شکرنا کو ب شینوهیهکی پیشکهفتی هاتبیته پیشکیشکرنا و نیاسین ل سهر دابه شکرناکه واتایی یا جیهانی هاتبیته نیشانان، ئهوه یا "هالیگ و وارتهبورگ" ل سالا (١٩٥٢)ی پیشکیش کری. (عمر ١٩٩٨: ٨٤) تیدا چه مک دابه شی سی بهشین سه رهکی کرینه، ئه وژی:

١- گهر دوون، وهک: (ئاسمان، زهوی، ئاژهلان و پروهک)

٢- مروڤ، وهک: (جهستهی مروڤ، بیر و هزر، ژیانی کومه لایه تی)

٣- مروڤ و گهر دوون، وهک: په یوه نډین به زانست و پیشه سازیه وه ههیه. (مستهفا ٢٠٢٤: ٢٨٩) ژ بلی دابه شکرنین ل سهری ئاماژه پی هاتیه دان، زمانقانان هندهک جورین دیترین بوارین واتایی دهستینشان کرینه، ئه وژی:

٢. پرویدان^(١) (Events)

ههر پرویدانهک یان کریارهک د ژیانیدا چ ژ لایی مروڤان یان گیانه وهرانقه بهیته ئهجامدان، دچپته ژیر فی بواری واتایی. "مه بهست له پرویداوهکان کارهکانه که مروڤ یان گیانله بهرهکان پیی هه لدهستن، چ کاری ره مهکی، یان نارمهکی بیت. (علی ٢٠١٣: ٨) ئهڤ بواره چه نډین پرویدانین جوراجورین گریدای (ئاڤوهه وای، ههست و سوزان و جهستهیی، رهوشه نبیری، گه شه کرنی، ههستان، لڤینی، په یوه نډیکرنی، کونترول کرنی... بخوڤه دگریت. (Nida, 1975: 186).

٣. نه بهرجهسته (Abstracts)

بواری نه بهرجهسته ئه وان لایه نان بخوڤه دگریت ئه وین هه بوونهکا ماددی نه بیت و پتر گریداینه ب لایه نی هزریقه، وهکی: ده م: ئهڤرو، سو باهی، ساله کا دی... مه ودا (دووری): گهن، قوناغ، روژ... خیرایی (له ز): هیدی، ب له ز... گهرمی: گهرم، سار... رهنگ: رهش، سوور... ژماره: ئیک، دوو... چاره نفیس (بارودوخ): دهوله مه ند، هه ژار، عه بد (به ند)... لایه نی ئایینی: خاوین (پاڤژ)، پیس، بیناوه ر، باوه ردار... سه رنجراکیش: جوان، کریت... ته مه ن: پیر، گهنج، زاروک... لایه نی ره وشتی: راستگو، ده ستپاک، فیلباز... چونیه تی: باش، خراب، دروست، خه له ت... هیز: ب هیز، بیه یز، لاواز... بارئ ته ندروستی: نه خوش، ب سلامه ت (ساخ)... (Nida, 1975: 186).

٤. په یوه نډی (Relations)

ئهڤه ژی ئامرازین په یوه نډینی "پیته کان و جیناوه کان و ئامرازی سه رسورمان و پریپوژشن و ئامرازی پرسیار. (علی ٢٠١٣: ٨) بخوڤه دگریت،

١ د فی قه کولینیدا په یفا پرویدان دهر برینی ژ واتایا په یفا کاری دکه ت، چونکی واتایا کاری د واتاسازینیدا پرویدان.

دهیته كرن. ”د زمانى كوردیدا رسته بى كار نینه و واتا رستى وهكى جه مسهرهكى ل دوور كارى دزفریت. كار ژ بلى كو پرویدانهكى و كریارهكى خوهیا دكهت، ژ چه ندین پیکهینین ژیکه نه قه تایی پیک دهیت و ههمی پیکهه پامان و مه بهست و پیکهاتنا كارى ددهن. كار ژ بلى بنیاتی كارى ژ تاف، ئەسپیکت، ریزه، گهردانكرن، نه فی، تیپه راندن و بكه رنه دیار پیک دهیت. هه بوونا گه له ك پیکهینان بو پیکهاتا كارى بوویه ئەگه رى هندى، كو كار د زمانیدا ب بابه ته كى ئالوز بهیته هژمارتن. فان ههمی پیکهینان پیکهه بو دروستكرنا رستان و واتایی وهك یه كه یه كا فرههنگى و مۆرفولۆجى سه ره ده رى ل گه ل دهیته كرن. (عه بوزید 2012: 20)

كار پیکهینه كى سه ره كیى رستیه و گرنگیه كا زور پى دهیته دان، هه روه كى ئەو ره حمانى حاجى مارف دبیزیت: ”كردار له پیکهاتنى ریزمانى زمانى كوردیدا جینگه ییكى دیار و گرنگى هه یه، وهك: مه وداى به رفراوانى به كارهینانى و فورمى زور و جوربه جورى و دور له سازكردنى رسته دا، ویرای بایه خى گه وره بو لیکولینه وهى زانستى پیکهاتنى ریزمانى به گشتى و تیگه یشتنى یاسای ناوه كى و پیشكه وتن و گه شه كردنى به تابه تى، هه روه ها له پیشخستنى كارى فرههنگ نووسیشدا جیهه نه جى لیکولینه وهى كردار به ئاشكرا دیاره. (مارف 2014: 10)

چه ندین پیناسین جوداجودا ژ لایى زمانقانی كورد و بیانیه بو كارى هاتینه كرن، ژ وانژی:

كار: كار ئەو په یقه یاكو ئاماژى ب پرویدان یانژی كریاره كى دكهت (Lyons, 1981:109).

- كار: ”وهك هه موو به شیكى تری ئاخاوتن له سى پرووه و پیناسه دهكرى: (فورم، واتا، ئەرك). له پرووى فورمه وه كار ئەو مۆرفیمه یه كه ده توانى به پیشگرى (ب، و، ده) و پاشگرى ”ایه“ و پاشگرى راناوییه وه

1. په یقین هه قوواتا و دژواتا: ئەندرى جولیز دهیته هژمارتن ئیکه م كهس كو په یقین هه قوواتا و دژواتا د بوارین واتاییدا بكار هیناین.

2. بواری مۆرفوسیمانتيكى (عمر 1998: 80) ب كیشین گهردانكرنى ژى دهیته نیاسین، ”ئهم جوره یان وهك له ناو نیشانه كه یه وه دیاره، واتای لیکدانه وه یه كى مۆرفولۆجى و سیمانتيكى كه ره سه ی بواره كان له یهك كاتدا ده گه یه نیت. ئهم جوره ش به وه دا له وانى تر جیا ده كریته وه كه نه ته نیا له كۆمه لى وشه وه كه هه موویان سه ر به بواریك بن، نه له بواریكى بیریشه وه ده ست پى دهكات، به لكوو له تاكه وشه یه كه وه ههنگاو به ره وه موو په یوه ندىیه كانى دهنى، ته نانه ت په یوه ندىی له گه ل كه ره سه ی ده ره وه ی بواره كه شدا هه یه. (فه ره ج 1993: 21)

3. پشكین ئاخفتنى و پۆلینكرنن وان بین ریزمانى

4. بوارین سینتاگماتىكى (Syntagmatic Field): كۆمه كا په یقانه ب ریا بكارهینانى پیکهه دهیته گریدان، به لى چ جارا ناكه فنه هه مان جهی ریزمانى. پوزیگ (A. Porzig) ئیکه م كهس بوو قه كۆلین ل قى بواری كرى (Nasiba and 63: 2022, Alisherovna). ئەو ژى ده مى گرنگى ب په یوه ندىین په یقین، وهكى: (سه ره وین)، (بهیستن گوه)، (قه گوه استن ترۆمبیل)... هتد داین (عمر 1998: 81)

3. ته وه رى سى: كار و جورین بوارین كاران: 1.3 كار

كار پشكه كه ژ پشكین ئاخفتنى. د زمانى كوردیدا رسته بى كار دروست نابیت و وهكى كه ره سه ت و پیکهینه كى سه ره كیى رستى سه ره ده رى ل گه ل

هاتینه ئه نجامدان:

- 1-2-3. دابه شکرنا زمانخان "یوجن نیدا" بۆ پوویدانان (کاران) ژ لایح واتایفه ئه وال سهه فرههنگا "Greek New Testament" ئه نجامدای تیدا پوویدان دابهشی ئه فان لایه نان کرینه، ئه وژی:
 1. پوویدانین سروشتی، وهکی: با، ره شه با، باران، لافاو، سووتن، دوکیل...
 2. پوویدانین کرداری (جهستهیی)، وهکی: خوارن، جووتبوون، نغستن ژخه و رابوون، مرن...
 3. پوویدانین گریدای ههستان، وهکی: بهیستن، گوهدان، ههستیپکرن، دهستلیدان، دیتن، بینین، ب چاف دیتن، تیبینکرن، تامکرن، بیهنکرن...
 4. پوویدانین گریدای ههست و سوزان، وهکی: قیان (ئاره زوو، چه ز)، چه ژژیکرن، نه قیان، که رب ژیقهبوون، دلپسی، ئیرهیی پیبرن، ترسیان، بیزاربوون (مه له ل، عاجزی)، خه مباربوون (په ریشان، مه ره قکرن)، دلتهنگی...
 5. پوویدانین هزری و عه قلی، وهکی: پلاندانان، هژمارتن، بیرهاته وه، ژبیرکرن، بیرئینه وه، هزرکرن، بریاردان، دادگه ه کرن، دیزاینکرن، ههلبژاردن، بهراوردکرن، قه دیتن، فیبربوون، ناسینه وه...
 6. پوویدانین په یوه ندیکرنی، وهکی: ئامازه پیدان، نیشاندان، گرین، پیکه نین، ئاخفتن، گوتن، هاوارکرن، نغسیسین، خاندن، دو عاکرن، پیشبیینکرن، شروقه کرن (پوونکرن)، سووندخارن، فیبرکرن، ئاموژگاریکرن، پینمایکرن، دانوستاندن، گازیکرن، خواستن، فره مانکرن...
 7. پوویدانین پیکه هاتنی، وهکی کومبوون (کوبوونه وه، چاقپیکه فتن)، په یوه ندیکرن، پشکداریکرن، ئیکگرتن، یاخیبوون، شه رکرن،

بلکیت. یان ئه و مؤرفیمه یه که نیشانه ی تاف و کهس و ژماره و ئه سپیکت و موود وهرده گری. له پووی ئه رکه وه کار به و وشه یه دهوتری که پاش وشه ی (ئه ته وئی.. با... و...) ده که وئی. له پووی واتاشه وه، کار ئه و وشه یه یه که پووداویک یان باریک پیشان ده دات. (ئه حمه د 1988: 18)

- "کار وشه یه که پوودان و کات ده گه یه نی. (زهنگه نه 1989: 3)

- کار فاکته ری سه ره کیی پیکهینانا ئاخفتنه کار ری کوپیک و تیز واتا و رامانه، ههروه سا ده مه کی تایبته و که سه کی ده ستنیشانکری و پوویدانه کار به رچاف ب خوڤه دگریت. (سه بری مونیب 2016: 300)

- ژ ئه نجامی ئه فان پیناسان ئه م دشین بیژین کار پیکهینه کی سه ره کی یی رسته یه ده رب رینی ژ پوویدانه کی ل ده مه کی دیارکری دکته، وهکی: هات، کهفت، هه لگرت، ئافدا، ده ستپیکر... هتد.

2-3. جوړین بوارین کاران ژ لایح واتایفه د زمانی کوریدا ژ لایح واتایفه گه له ک ب کیمی قه کولین ل کاری هاتیه کرن. پیناسا کاری ژ لایح واتایفه، "کار ئه و وشه یه یه که پووداویک یان باری پیشان ده دات. (ئه حمه د 1988: 18) ئیک ژ کارین سه ره کیی زمانی ئه وه، کو پوویدانین بیسنووړین جیهانی بۆ هنده ک یه که یین دیارکری دابه ش دکته، کو ئاخفتنه کرین زمانی دبیزنی پوویدان یان کریار، ههروه سا د چارچووئی واتایا پوویداناندا، کار وهکی نیشان یانژی پیناسا پوویدانان ده یته دانان و ل گه ل هندئ ئه و یه که یین زمانین وه سفا پوویدانین دیارکری و جوړین دیارکری دکهن بریتینه ژ کار و ئارگیومیتتان (Hovan and other 2010: 1-2). هنده ک ژ وان دابه شکرین بۆ کاری ژ لایح واتایفه

لایه‌نگیری‌کردن، دژایه‌تیکرن، ده‌ست‌نیشان‌کردن، به‌ردان (ته‌لاقدان)، سه‌ره‌دان‌کردن، پیش‌سوازی‌کردن...

٨. پوویدانی‌ن ریفه‌برن و ده‌سته‌لاتداری یانژی کونترول‌کردنی، وه‌کی: داگیرکردن، ده‌ست‌بسه‌رداگرتن (سه‌ره‌که‌فتن)، ده‌ست‌گیرکردن، گرتن، ریفه‌برن، پاراستن، سه‌ری‌چیکرن، ره‌تکره‌وه (قه‌بوولنه‌کردن)، سزادان...

٩. پوویدانی‌ن لفینی، وه‌کی: گه‌شتکردن، گه‌ریان، هاتن، چوون، گه‌هشتن، بجه‌هیلان، فه‌گه‌ریان، ریفه‌چوون، پیاسه‌کردن، غاردان، راکرن، فرین، مه‌له‌فانی‌کردن و سه‌رئاف‌که‌فتن، دویف‌چوون...

١٠. پوویدانی‌ن کاریگه‌ر یان ژناقبرنی، وه‌کی: شکه‌ستن، ویران‌کردن و پارچه‌پارچه‌کردن، تیکشکاندن (هه‌رشاندن)، هویرکردن، دراندن، برین، بریندارکردن، تراشین، کونکردن، سه‌رژیکرن، وه‌شاندن، شه‌قلیدان، کوشتن، به‌ریاران‌کردن، کوشتنه‌فه (سه‌برین)،

خه‌ندقاندن، زیان‌په‌گه‌هاندن، ئازاردان، زوریل‌تیکرن...

١١. پوویدانی‌ن فه‌گوهاستنی، وه‌کی: دابه‌شکردن (به‌لافکردن)، دان (پیدان)، به‌خشین، خو‌سارکردن، وه‌رگرتن، ب ده‌سته‌هینان (ده‌سته‌که‌فتن)،

په‌نگه‌هۆرین، به‌ره‌مه‌مهبان، راستپاردن، دزین، تالان‌کردن، رێگری‌کردن، کرین، فروتن، ئازادکردن، قه‌رکردن، قه‌رزدان، ئالوگورکردن...

١٢. پوویدان و چالاکی‌ن جو‌راوجۆر (Complex activities): ئەف جو‌ره‌کۆمه‌کا پوویدانی‌ن وه‌کی کارین کشتوکال، کیلان، چاندن، دروینه‌کردن...

بکارهینانی‌ن ئازله‌لی، وه‌کی: شفقانی‌کردن، گاڤانی‌کردن، خوری ژیفه‌کردن، خودان‌کردن... ئاماده‌کردن، خواری، وه‌کی: چیکرن، لیتان... چیکرنا جلوه‌رگان، وه‌کی:

رستن، فه‌هاندن، چنن، دورین... بیناسازی، وه‌کی: بنیاتنان، خراب‌کردن... لایه‌نین ئایینی، وه‌کی: په‌رستن، قوربانیدان... بخۆفه‌دگرن (Nida, 1975: 184-186).

٢٠٢٣. زمانفان جیوفری لیچ د په‌رتووکا خۆدا یا ب ناڤی "Meaning and the English Verb"، دا، کاران ژ لای واتایفه‌دابه‌شی ئەفان لایه‌نان دکه‌ت، ئەوژی:

١. کارین کاتی (ماوه‌کورت، ساتی) (Momentary verbs):

ئهو کارن ئەوین ئاماژێ ب پوویدانه‌کی دکه‌ن، به‌لی ماوی ئەنجامدانا ئەفان پوویدانان هند یی کورته‌کو ب زه‌حمه‌ته‌هزر تیدا به‌یته‌کردن. وه‌کی: شه‌قلیدان، له‌زچوون، لیدان، سه‌ره‌لقاندن، ل ده‌رگه‌هی دان، چاف‌گرتن، ته‌قه‌کردن، سه‌ره‌لقاندن...

٢. کارین پوویدانی‌ن فه‌گوهاستنی (Transitional event verbs):

ئهو کارن ئەوین ده‌ربیرینی ژ پوویدانی‌ن فه‌گوهاستنی و دروستبوونا دۆخه‌کی نوێ دکه‌ن، وه‌کی: مرن، گه‌هشتن، به‌رزه‌کردن، ب جه‌هیلان، که‌فتن، راوه‌ستان، ژ ده‌ستدان، پوینشتن...

٣. کارین گری‌دای چالاکیان (Activity verbs):

ئهو کارن ئەوین ده‌ربیرینی ژ چالاکی‌ن به‌رده‌وام دکه‌ن، وه‌کی: بارانباری‌ن، یاری‌کردن، خواری، فه‌خواری، ئاخفتن، غاردان، خاندن، نفیسین، کارکردن، به‌ری‌خودان... به‌لی، دڤیت ئاماژێ ب قی‌چهندی

بده‌ین، کو زارافی چالاکی ب ته‌مامی ده‌ربیرینی ژ فان هه‌می کاران ناکه‌ن، چونکی ئەف کاره‌هه‌می ژ لای مرۆفانقه‌ناهینه‌ئهنجامدان. به‌لی، ئەف کاره‌هه‌می ده‌ربیرینی ژ پوویدانه‌کا به‌رده‌وام دکه‌ن.

٤. کارین گوهورین و گه‌شه‌کردنی (Process verbs):

ئهو کارن ئەوین ئاماژێ ب پروسسین گه‌شه‌کردنی دکه‌ن ب شیوه‌یه‌کی ئاسایی د ماوه‌یه‌کی بی دوماهیدا، وه‌کی: گه‌شه‌کردن، په‌ره‌سه‌ندن، گوهورین،

...

”کاره‌کته‌ره سینتاکسی و سیمانتیکیه‌کانی کردار له کوردیدا“، ئاماژه ب لایه‌نی واتایی هنده‌ک جوړین کاران دایه. به‌لج ب شیوه‌یه‌کی تیکه‌ل لایه‌نی پیزمانی و واتایی به‌حسکریه، کو هه‌مان دابه‌شکرنا زمانقان ”Dixon“ ه ل سهر کاران ئەوا د پهرتووکا ”A New Approach to English Grammar“ دا هاتیه ئەنجامدان. ب قی رهنگی داینه دیارکرن، ”چه‌مکی کرداری به شیوه‌یه‌کی گشتی ده‌کری به‌سهر دوو جوړ کرداردا به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه دابه‌ش بکریت: 1. کرداره سهره‌کیه‌کان: ئەوانه‌ن که راسته‌خۆ ئاماژه بۆ هه‌بوونی چالاکیه‌ک دکه‌ن، واته ئەو کردارانه‌ی که بۆ خویان ده‌توانن رسته دروست بکه‌ن به تیتا‌خنی فریژه ناوییه‌کان له پولی واتایی جوړاوجۆردا.

2. کرداره لاوه‌کیه‌کان: ئەوانه‌ن که وه‌سفی واتایی به هه‌ندی کرداری تر ده‌گه‌یه‌نن، ئەوانه‌ن که له پیکهاته‌یه‌کی مۆرفۆلۆجی یان سینتاکسی تاییه‌تدان. (جه‌میل ۲۰۱۵: ۱۴) ل ژیر هه‌ر ئیک ژ فان جوړان ژی چه‌ندین جوړین دیتر داینه دیارکرن، کو ئەم دشین بیژین ئەف قه‌کۆلینه وه‌کوو ده‌ستپیکه‌کا گرنگ بۆ دانه‌نیاسین و دابه‌شکرنا کاری ژ لایین واتاییقه د زمانی کوردیدا ده‌یته دانان.

۳.۳. کارین هه‌ستان

ژ ئەنجامی ئەقان دابه‌شکرین ل سهری ئاماژه پین هاتیه دان، ئەم شینین بیژین کارین هه‌ستان ب ئیک ژ جوړین سهره‌کیین کاری ده‌یته‌دانان ژ لایین واتاییقه د ژیده‌رین زمانیدا ب چه‌ندین ناقین جودا جودا یین وه‌کی کارین (تیگه‌هشتن، ئاگه‌هدارکرن، سهرنجدان، هه‌ستان...) ئاماژه پین هاتیه دان، ئەو پوویدان یان کردارن ئەوین به‌ر ئیک ژ

پیکه‌هشتن، فیربوون، زوربوون، به‌رفره‌هه‌بوون، خاقبوونه‌وه...

۵. کارین هه‌ستکرنی یین بی لئین (Verbs of Inert perception):

ئەو کارن ئەوین دهر‌بیرینی ژ هه‌ستین مۆقی یین وه‌کی: (بینین، به‌یستن، بیهنکرن، تامکرن، ده‌ستلیدان) ی دکه‌ن.

۶. کارین تیگه‌هشتن (زانین) (Verbs of Inert cognition):

ئەو کارن ئەوین دهر‌بیرینی ژ ره‌وش (حاله‌تین) هزرین مۆقان دکه‌ن، وه‌کی: ژ بیرکرن، باوه‌رکرن، خه‌یالکرن، ته‌خمینکرن، گریمانه‌کرن، زانین، هزرکرن... ئەف کاره دهر‌بیرینی ژ لایه‌نی دهر‌وونیی تاکه‌که‌سی دکه‌ن.

۷. کارین هه‌لو‌یستی (هه‌ست و سوزان) (Verbs of attitude):

ئەو کارن ئەوین دهر‌بیرینی ژ هه‌ست و سوزان دکه‌ن به‌رامبه‌ر دیاردین جیهانی، وه‌کی: هیفی خواستن، قیان، هه‌زژیکرن، نه‌قیان، که‌رب ژیفه‌بوون، ئاره‌زوو، په‌شیمانبوون، ئاوات...

۸. کارین دوخی هه‌بوون و خاوه‌نداری (State verbs of having and being):

ئەو کارن ئەوین ئاماژ ب چه‌مکی هه‌بوون و خاوه‌نداری دکه‌ن، دهر‌بیرینی ژ دۆخه‌کی ماوه‌ دریز و ره‌وشی دکه‌ن، وه‌کی: هه‌بوون، خاوه‌نداری، پشتبه‌ستن، هه‌ژیبوون، لیکچوون، گرنگبوون، پیکه‌اتن... (Leech, 2004: 36-40).

۳.۲.۳. د زمانی کوردیدا چه‌ دابه‌شکر (پولینکرن) یین تاییه‌ت بۆ کاری ژ لایین واتاییقه نه‌هاتیه ئەنجامدان، قه‌کۆله‌ر ”بنار عه‌بدولجه‌بار جه‌میل“ د ناما خۆیا ماسته‌ریدا یا ب ناقونیشانین

و سه‌به‌خۆیه د نای مله‌تین جیهانیدا، هه‌روه‌سا مه‌م و زین ب زمانه‌کی تیکه‌ل ژ په‌یقین کوردی، عه‌ره‌بی، فارسی و تورکی هاتیه‌نقیسین، ئەفه‌ژی زیره‌کی و شاره‌زاییا نقیسه‌ری د وان زمان و دارشتنا به‌ره‌میدا دیار دکه‌ت.

٢-٤. بوارین واتایی یین کارین هه‌ستان

د مه‌موزینیدا هژماره‌کا زورا کارین تایبه‌ت ب هه‌ستان هاتینه بکارهینان، به‌لی ئەوا جهی تیبینی کو هه‌ر پینج هه‌ستان کارین تایبه‌ت بخۆ یین هه‌ین، وه‌کوو (دیتنی، گوهدانی، ده‌ستلیدان، تامکرن و بیهنکرنی)، به‌لی ریژه‌یا بکارهینانا کارین هه‌ر جوهره‌کی هه‌ستان یا جیاوازه.

مروّف هژماره‌کا زور یا زانیاریان ب رینا هه‌ستی دیتنی (بینین، چاقان) وه‌ردگریت به‌رامبه‌ر ئەندامین دی یین هه‌ستان. هژماره‌کا په‌یقان یین وه‌کی: بینین، دیتن، به‌ریخودان، ته‌ماشه‌کرن، سه‌یرکرن، چاقدی‌ریکرن، پشکنین... هتد، ئاماژی ب رویدانین گریدای هه‌ستی دیتنی دکهن، ب تنی دوو په‌یف ئاماژی ب رویدانین گریدای هه‌ستی گوهدانی دکهن، ئەوژی: گوهرگرتن (گوهداریکرن)، بهیستن و هه‌ستین دی یین وه‌کی بیهنکرن و تامکرن و ده‌ستلیدان ب تنی ب رینا ئەفان په‌یقان (بیهنکرن، تامکرن و ده‌ستلیدان) ئاماژه ب رویدانین وان ده‌یته دان (Dixon, 1991:124). داستانا مه‌موزینیی داستانه‌کا شیعریییه و فه‌گیرانا چیرۆکه‌کییه د قالبه‌کی شیعریدا، شیعریی ژی چه‌ندین تایبه‌تمه‌ندیین واتایی و پو‌خساری یین هه‌ین، له‌ورا د به‌ره‌میدا چه‌ندین تیبینی ده‌ینه پیش ژ وان ژی، شاعیری ژبه‌ر چه‌ندین پیدقیین شیوازی کیش و سه‌روایی لادانین زمانی و ده‌نگی ئەنجامداینه، بۆ نمونه هنده‌ک کار ب پو‌خسارین جو‌دا‌جودا بکارهیناینه، هه‌روه‌سا

پینج هه‌ستین مروّفی یین وه‌کی: دیتن، بهیستن، ده‌ستلیدان (هه‌ستکرن)، تامکرن و بیهنکرنی دکه‌فن. ب واتایه‌کا دی: "ئه‌و کردارانه‌ن که باس له هه‌ست و درکپیکردنه‌کانی مروّف دکهن. وه‌ک: بینین، بیستن، بۆنکردن، تامکردن، هه‌ستکرن. (جه‌میل ٢٠١٥: ١٧)

٤ ته‌وه‌ری چواری: کارین هه‌ستان د

مه‌موزینیدا

١-٤. مه‌موزین وه‌کی به‌ره‌مه‌کی ئەده‌بی مه‌م و زینا ئەحمه‌دی خانی ب ئیک ژ گرنگترین شاکارین ئەده‌بی یا مله‌تی کورد ده‌یته هژمارتن، هه‌روه‌کی مارف خه‌زنه‌دار د په‌رتووکا میژووی ئەده‌بی کوردیدا دبیزیت: "چیرۆکی شیعی 'مه‌م و زین'ی خانی یه‌کیکه له‌و چیرۆکانه‌ی بووه به‌ شانازیی ئەده‌بی کوردی و ئەده‌بی پو‌ژه‌ه‌لات و ئەده‌بی گیتی له‌ پووی نرخي ئیستیتیکییه‌وه به‌رامبه‌ر به‌ شاکاره‌کانی ئەده‌بی عاله‌می ده‌وه‌ستی" (خه‌زنه‌دار، ٢٠٠٠: ٣٢٩)

مه‌م و زین "چیرۆکه‌کا دریزه‌ل دوور ئەفینا مه‌جازی یا مه‌می بۆ زینا جزیری دزقرت، ژ بلی فه‌گیرانا روویدانین سه‌ره‌تاییی خانی فیايه‌گه‌له‌ک خه‌م و خیال و هزر و بیرین خوژی بۆ مه‌شهرح و شروّفه‌بکه‌ت" (دوسکی، ب. س: ١٩). هه‌روه‌کی ئەو بخۆ د دیره‌کا شعریدا دبیزیت: "شه‌رحا غه‌می دل بکه‌م فه‌سانه، زینی و مه‌می بکه‌م به‌هانه" (دوسکی ٢٠٠٨: ٦١)

مه‌م و زینا ئەحمه‌دی خانی "ژ (٢٦٥٧) به‌یتان پیک هاتیه" (جیهانی ٢٠٠٧: ٥٠). د فان دیرین شعریدا بابه‌تین جو‌را‌وجور یین وه‌کی: نه‌ژاد یان ره‌گه‌ز و زمان و ئاخ و فه‌ره‌نگ و که‌لتوره‌کی تایبه‌ت و هه‌بوونه‌کا سه‌ره‌به‌خۆ به‌حس دکه‌ت، ژ بۆ هندی داکو دیار بکه‌ت، کو مله‌تی کورد مله‌ته‌کی جیاواز

بیت یان نه‌ری، یان ئه‌مر و ئیخباری و دانانی بیت،
بۆ نموونه:

- بنمی خوه ب صوره‌تی ته‌بیان
- بجی په‌رده دبینی وان حبیبان (دۆسکی، ٢٠٢٢: ٩٣)
- گهر دئ وی نه‌ظهر بدا مه جارەک
- ئکسیری ته‌وه‌جوها موباره‌ک (دۆسکی، ٢٠٢٢: ٤٠)

ئه‌قین ل خوارێژی ئه‌و کارن ئه‌وین د مه‌موزینیدا
هاتینه بکاره‌یان:

ژمارا لاپه‌ره‌ی	کار	ژ
٣٨	دی	١
٧٧	بیینت	٢
٢٢٥	بیینت	٣
٢٦٥	بیینت	٤
٣٢	بیینتن	٥
٣٢	بیینتن	٦
١٩٩	بیینم	٧
٨٣	بیینم	٨
٩٣	بیینم	٩
٦٣	بیینن	١٠
٧٠	بیینن	١١
٢١١	بیینن	١٢
٢٨٧	بیینن (دیتن)	١٣
١٤٠	بیینه (دیتن)	١٤
٣٢	بدیا	١٥
٥٣	بدیا	١٦
١٧٤	بدیا	١٧
٢١٢	بدیا (دیتن)	١٨
٥٨	بدیتن	١٩
٢٨٧	بکه‌رین ته‌فه‌رروج (به‌ریخودان)	٢٠

لایه‌نی دووباره‌کرنی و هه‌قواتایی بۆ گونجاندا
کیش و سه‌روایی په‌یره‌و کرپییه. د مه‌موزینیدا (١٧٨)
کارین تاییه‌ت ب هه‌ستان هاتینه بکاره‌یان، به‌لی
ریژا بکاره‌یانان وان یا جیاوازه، چونکی به‌ره‌م
به‌ره‌مه‌کی کلاسیکه، له‌ورا دئ بینن کو هژماره‌کا
په‌یقین تاییه‌ت ب هه‌ستان ب زمانین بیانی هاتینه
بکاره‌یان، وه‌کی: بووس، ته‌قبیل، نه‌ظهر، فکرن،
تفحس، سماع...

ئ-کارین تاییه‌ت ب هه‌ستی دیتنی

دیتن ئاماژی ب شیان چاچی دکه‌ت بۆ نیاسین
و ده‌ستنیشانکرنا وینه و پووناهی ل سه‌ر خانین
پووناهی بین تورا چاچی، کو پالنه‌ره‌کی ده‌ماری
کاروموغناتیسی دروست دکه‌ت بۆ په‌نگین جیاوا،
بینن ژیده‌ری سه‌ره‌کی وه‌رگرتنا زانیاریین
راسته‌خویه ده‌رباره‌ی جیهانی (Oanh 2016: 6).
د زمان کوردیدا کارین تاییه‌ت ب هه‌ستی دیتنی،
وه‌کوو (دیتن، به‌ریخودان، سه‌حکر، به‌رچاچ
که‌قتن، تیبینکر، ته‌ماشه‌کرن، فوکرین...)، هه‌ر ئیک
ژ ئه‌قان کاران سه‌ره‌رای نه‌وه‌که‌ه‌قییا پووخساری،
هنده‌ک گوهورینن واتایی ل دویف هویربینی و
ماوی دیتنی و ئینه‌تا که‌سی تیدا بین هه‌ین. بۆ
نموونه کارێ "دیتن" ب واتایا مروؤف ئیکسه‌ر و بی
ده‌ستی ب چاقان هه‌ست ب تشتی بکه‌ت و کارێ
به‌ریخودان ب واتایا ئاراسته‌کرنا دیتنی ب مه‌به‌ستا
ل سه‌ر پاوه‌ستیان، هه‌روه‌سا کارێ تیبینکر دیتنا
تشته‌کی جه‌ی سه‌رنجراکیشانییه. ئاوریدان، ئه‌وژی
کاره‌کی به‌زه و ل گه‌ل هه‌بوونا هه‌ستین دلوقانی
یان مه‌نده‌هوشیی.

د مه‌موزینیدا کارین وه‌کوو: (دیتن، سه‌یرکر،
نه‌ظه‌رکر، سه‌حکر، فوکرین...) هاتینه بکاره‌یان،
ب هه‌مه‌جوریا شیوازین ریزمانی چ حاله‌تی ئه‌ری

۲۵۷	دى	۵۱
۲۷۱	دى	۵۲
۸۷	دى	۵۳
۱۸۹	دى	۵۴
۹۱	دى (دېت)	۵۵
۲۳۳	دى سەيرى بگەت	۵۶
۴۰	دى نەظەر پدا	۵۷
۲۰۰	دى نەظەر كەن	۵۸
۳۶	دېت	۵۹
۱۷۹	دېت	۶۰
۲۳۴	دېت	۶۱
۹۱	دېتن	۶۲
۶۸	دېتن	۶۳
۷۰	دېتن	۶۴
۷۰	دېتن	۶۵
۷۱	دېتن	۶۶
۷۲	دېتن	۶۷
۷۶	دېتن	۶۸
۸۴	دېتن	۶۹
۹۴	دېتن	۷۰
۱۰۰	دېتن	۷۱
۱۱۲	دېتن	۷۲
۱۴۲	دېتن	۷۳
۱۸۴	دېتن	۷۴
۱۸۷	دېتن	۷۵
۲۴۴	دېتن	۷۶
۲۲	دېتنە	۷۷
۸۵	دېتى	۷۸
۸۶	دېتى	۷۹
۱۰۶	دېتى	۸۰
۱۹۸	دىن	۸۱
۱۹۷	دىن (دېتن)	۸۲

۱۸۳	بگەرىن سەير (بەرىخودان)	۲۱
۸۳	بىتن (دېتن، بىتىرن)	۲۲
۷۷	بىنت	۲۳
۶۳	بىنن	۲۴
۴۵	بىنەتە ماشەيى (بەرىخودان)	۲۵
۲۲۹	دېنتن	۲۶
۱۸	دېنن	۲۷
۱۸	دېنن	۲۸
۶۹	دېنن	۲۹
۹۳	دېنى	۳۰
۲۴۵	دېنى	۳۱
۲۵۳	ددى	۳۲
۱۱۴	ددى (دېتن)	۳۳
۵۳	ددېتن	۳۴
۷۶	دكر تەفە حوس (بەرىخودان)	۳۵
۱۹۷	دگەت نەظارە	۳۶
۹۱	دى	۳۷
۱۸۵	دى	۳۸
۲۳۲	دى	۳۹
۱۷۲	دى	۴۰
۱۳۴	دى	۴۱
۱۷۰	دى	۴۲
۱۷۶	دى	۴۳
۱۷۸	دى	۴۴
۱۸۴	دى	۴۵
۱۸۵	دى	۴۶
۱۹۷	دى	۴۷
۲۲۴	دى	۴۸
۲۳۳	دى	۴۹
۲۴۴	دى	۵۰

١٣٢	نابینی	١١٤
١٣٢	نابینی	١١٥
٢٠٢	نابینی	١١٦
٢٤٩	نابینی	١١٧
٢٧٢	نابینی	١١٨
٢٩١	نابینی	١١٩
١١٦	نادیده (نهدیتن)	١٢٠
٤٣	نهبینن	١٢١
٩٤	نهبینن	١٢٢
٨٦	نهدی	١٢٣
٢٠	نهدی	١٢٤
٦٩	نهدی	١٢٥
١٣٥	نهدی	١٢٦
٢٢٩	نهدی	١٢٧
٢٥٣	نهدی	١٢٨
٥٢	نهدی بوو	١٢٩
٥٩	نهدیتا	١٣٠
٥٩	نهدیتا	١٣١
٢١٦	نهظه ر بکن	١٣٢
٧٧	نهظه ر بکته	١٣٣
٢٢٥	نهظه ر بکته	١٣٤
١٧٢	نهظه ر دکر	١٣٥
١٤١	نهظه ر دهت	١٣٦
٢٤٥	نهظه ر کر	١٣٧
١٧٣	نهظه ر کر	١٣٨
١٥٤	نهظه ر که	١٣٩
٢١٦	نهظه ر کهن	١٤٠
٤٠	نهظه ر نه دا	١٤١
٧١	نهظه ر کرن	١٤٢

٨٣	دینه	٨٣
٩١	دینه	٨٤
٢٠٠	دینه	٨٥
١٣٣	دینئ	٨٦
١٣٥	دییه	٨٧
١٩٩	دییه	٨٨
١٨٣	سهه نه کرن	٨٩
٢٤٦	سهه نه کرن	٩٠
١١٣	سهه نه کرن	٩١
١٧٠	سههیر بکهین (به ریخودان)	٩٢
٢٦٨	سههیر کرن	٩٣
٧٢	سههیرین (لی میزه کرن)	٩٤
١٩٣	عهیان کهین (ب چاف دیتن)	٩٥
٩١	فکری (به ریخودان)	٩٦
٧٦	فکری	٩٧
٧٧	فکری	٩٨
٩٥	فکری	٩٩
١٧٧	فکری	١٠٠
١٩٧	فکری	١٠١
١٨٧	فکری	١٠٢
٢٣٢	فکری	١٠٣
١٧٨	فکری	١٠٤
٩٧	فکرین	١٠٥
١١٢	فکرین	١٠٦
١١٢	فکرین	١٠٧
١١٢	فکرینه	١٠٨
٨٣	فکرین	١٠٩
٧١	فوکرینه	١١٠
٢٠٧	لی نهظه ر کر	١١١
٢٨٦	نابیتن	١١٢
١٣٠	نابینی	١١٣

ژمارا لاپه‌ری	کار	ژ
٥٨	ب بهیتن (بهیستن)	١
٢٣٢	ب گوھ کهت (بهیستن)	٢
٤٥	بکه‌رن سه‌ماعی (گوهدان)	٣
٨٦	بهیستن	٤
٢٠٠	بهیست	٥
١٨٥	بهیست	٦
١٨٥	بهیست	٧
٢٦٥	بهیست	٨
٢٤٣	بهیستن	٩
٢٤٩	بهیستن	١٠
٢٥٧	بهیستن	١١
١٧١	بهیستییه	١٢
٢٥	دبهست	١٣
١٨	دبهن (بهیستن)	١٤
١١١	سه‌ماع کر (بهیست)	١٥
٩٨	کرن گووش (گوھلیبوون)	١٦
٢٧٦	گوھ بدنی (بهیستن)	١٧
١٨٤	گوھ دانه (گوهدان، بهیستن)	١٨
٢١٦	گوھ کر(گوهداریکرن، بهیستن)	١٩
١٨٦	گوھ مه‌دن (گوھ نه‌دهنی)	٢٠
١٨٣	گوھ نه‌کرن (نه‌بهیستن)	٢١

ب.کارین تایبەت ب هەستی گوهدانی

ئەف جورە کارە پشتی کارین هەستی دیتنی دەین بهیستن هەستکرنە ب دەنگی، هەستی بهیستن وەکی هەستی دیتنی روله‌کی گرنگ د وەرگرتنا دەنگاندا دبینیت، کریارا بهیستن ب ئیک ژ په‌یوه‌ندیین زمانی ده‌یته هژمارتن (Oanh, 2016: 6-7). ریژا بکارهینانا فی جورئ کاران ئەدگەریتە فە بۆ هاتنا هەستی گوهدانی ل پله دوو پشتی هەستی دیتنی، چونکی مروّف د په‌یوه‌ندیکرنا خو ل گهل جفاکی گوھی بکار ده‌ینیت و هەردەم ئەف هەسته بی ئاماده‌ییه، جاران ل گهل هەستی دیتنی و جاران جودا ژ دیتنی هەست ب تشتان دکەت. کارین گوهدانی ژێ وەکوو (گولیبوون، گوهداری کرن، بهیستن، گوهدان...) هەر ئیک ژ ئان کاران ل دویف گوهدانی و ئنیه‌تا که‌سی و ئاماده‌بوونا وی...) واتا و بکارهینانا وان یا جودایه، بۆ نموونه کاری (گولیبوون، بهیستن)، هەستکرن ب دەنگییه بی هەبوونا مه‌به‌ستا گوهدانی، کاری "گوهداریکرن" ئەو پتر گرنگیدانه ب دەنگی ژ لایئ گوهداریقه.

دەمە‌موزینیدا ئەف کارە پتر بکار هاتینه، ئەوژی: (بهیستن، سه‌ماعکرن، گوهدان...)، بۆ نموونه:

- زینی کو بهیستن ئەو مه‌عانی

ئەف نه‌غمه ژ په‌رده‌ئی ده‌رانی (دۆسکی ٢٠٢٢): ٨٦.

- زینی مرنا مه‌می ب گوھ کهت

گويا مربوو ژ نوو ب رح کهت (دۆسکی ٢٠٢٢): ٢٣٢.

ئەفین ل خواریژی ئەو کارن ئەوین د مه‌موزینیدا هاتینه بکارهینان:

د. کارین تایبته ب ههستی بیهنکرنی
ههستی بیهنکرنی تایبته ب بیهان کو مروڤ ب
ریکا دفنی ههستی پین دکته، د کوردیدا (بیهنکر، بیهن
ههلیکشان...) بکار دهیت، جیاوازییا کارین تایبته
ب ههستی بیهنی ئه وه ل دویڤ ئاگه هداربوونا
بیهنکرنی. بو نمونه: کار "بیهن هات"، ئه ڤ کاره
بی ئاگه هداربوون مروڤ ههستی پین دکته، به لی
کار "بیهنکر" ب مه بهست و ئاگه هداربوون دهیته
ئه نجامدان. د مه موزینیدا ئیک کار بکارهاتیه ل دوو
جهان ئه وژی "بیهنکر"، بو نمونه:

- مه خموور کو دفع کر مه یا ناب
بهن کر گول و سونبولی د سیراب (دۆسکی
2022: 124)
- ئه و ته شنه له بی ژ وهصلی یه ک تیهن
گه ردهن دکرن ل بییک و دو بهین (دۆسکی 2022:
93).

ئه ڤین ل خوارپژی ئه و کارن ئه وین د مه موزینیدا
هاتینه بکارهینان:

ژ	کار	ژمارا لاپهری
1	بهین کر (بیهنکرن)	124
2	دکرن بیهن	179

ه. کارین تایبته ب ههستی تامکرنی
تامکرن ب شیوهیهکی گشتی گریدایه ب چهزا
تا که که سیڤه د جیهانا دهروونیدا، ب ریکا تامکرنی
جیاوازیین هویر د ناقبهرا تاماندا دیار دین (Oanh,
7-8: 2016). ههستی تامکرنی ئه وهسته ئه و ب
رپیا ئه زمانی مروڤ ههستی ب تاما تشتی دکته، کا
ئه و تشتی سویره یان ترشه یان ته حله یان تیژه... د
زمانی کوردیدا ئیک کار ههستی بو تامکرنی ئه وژی

ج. کارین تایبته ب ههستی دهستلیدانی
کارین تایبته ب ههستی دهستلیدانی ئه و کارن
ئه وین مروڤ ب ههستی پیستی یان له شی ههستی پین
دکته، دهستلیدانی په یوه ندییا ب ههستی ڤه ههستی
ئه و کارین بو ههستی ڤه ههستی ڤه ههستی ڤه ههستی
بکارهینان بریتینه ژ دهستلیدان و ههستی (Oanh,
7: 2016). د زمانی کوردیدا کارین (دهستلیدان،
خوراندن، له قلیدان، ماچیکرن، گه مراندن، په رځاندن
گلیزانکه ڤه دان...) بو ڤی جورئ ههستی دهیته
بکارهینان. ئه ڤ کاره ل دویڤ دژواری و جورئ
دهستلیدانی دهیته گوهورین، سه بارهت کارین
تایبته ب ههستی دهستلیدانی وهکو (بووسه دان،
ته قبیل، رامووسان، گهستن) د مه موزینیدا بکار
هاتینه، بو نمونه:

- تییک تیڤه دان و تییک دهستن
هن بوسه دان و هن دگهستن (دۆسکی 2022: 125)
- (فی الحال) ی چه کو به زییه پی میر
ته قبیل کر و قه بوول و ته قیریر (دۆسکی 2022: 93)
- ئه ڤین ل خوارپژی ئه و کارن ئه وین د مه موزینیدا

هاتینه بکارهینان:

ژ	کار	ژمارا لاپهری
1	بووس (ماچیکرن)	157
2	بووسه	155
3	بووسه دان	98
4	بووسه دان	179
5	بووسه دان	125
6	ته قبیل کر (ماچیکرن)	106
7	حڤاندن (ماچیکرن)	125
8	دگهستن	179
9	رامووسان (ماچیکرن)	125
10	کرن بووس	111
11	کشاندن (په رځاندن)	246
12	گهستی	229

ئەنجام

بوارین واتایی بین کارین ههستان (دیتن، بهیستن، دهستلیدان، بیهنکرن و تامکرن) ب خوڤه دگرن و چه ندین په یقین، وهکی: دیتن، بهریخودان، سهحکرن، بهرچاڤ کهفتن، تیبینیکرن، ته ماشه کرن، فوکرین، بهیستن (گوهلیبون)، گوهداریکرن، دهستلیدان، ههستپیکرن، ماچیکرن، تامکرن، بیهنکرن دهربرینی ل ئەڤان جورین کاران دکهن. د مه موزینیدا هه می جورین کارین ههستان هاتینه بکارهینان، هژمارا کارین تایبته ب ههستان د مه موزینیدا (178) کارن. ریژا هه ره زورا کارین ههستان ههستی دیتنی یه و پاشی ههستی گوهلیبونی دهیت. ههستی دیتنی ب ریژا 79% دهیت، پاشی ههستی گوهدانی ب ریژا 11% دهیت و ههستی دهستلیدانی ب ریژا 6% و ههستی بیهنیکرنی ب ریژا 1% دهیت و ههستی تامکرنی ب ریژا 0,5% ی، ئەڤ ریژهیه دزقریتهڤه بو گهلهک هوکاران، هوکاری ژ هه میان بهرچاڤتر بکارهینانا ههستی دیتنی د ژیانیدا پتری هه می ههستین دی و پاشی ههستی گوهدانی، مروڤ دهوروبه ری خو ب چاڤان دبینیت. هوکارهکی دیتر بابه تی داستانی بابه ته کی دلداریه، چ پینه ڤیت هه ڤدیتنا ئەڤینداران و ڤه گوهاستنا ئاخفتنی ب ریکا ئینان و برنی دی پتر بیت ژ ههستن تامکرنی و بیهنیکرنی و دهستلیدانی، ههروهسا دابونه ریت چڤاکی ژی رولی د ڤی چه ندیدا دبینن. کارین تایبته ب ههستان گهلهک ژ وان ل دویف پیدڤیاتیا کیش و سهروایی تووشی لادان و هه مه جوریا روخساری بووینه، وهکی کارین کرن بیهن، بکه م تام. هژمارهکا زورا کارین تایبته ب ههستان ئەوین د مه موزینیدا هاتین ب شیوی ئەرینه و هژمارا وان (152) کارن و هژمارهکا کیم نه رینه کو ب تنی (26) کارن. هژمارهکا زور یا په یقین بیانی، ب تایبته په یقین عه ره بی د مه موزینیدا هاتینه بکارهینان.

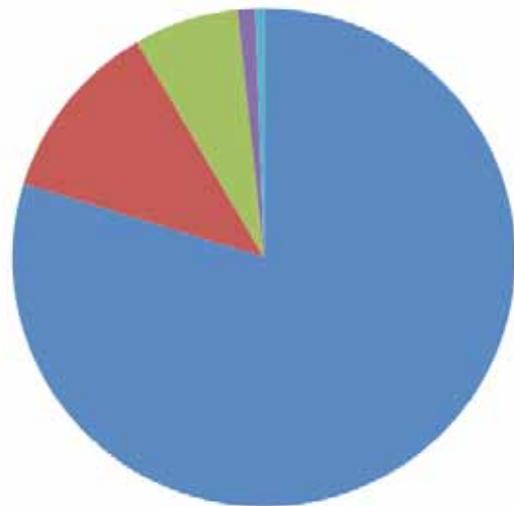
(تامکرن)، د مه موزینیدا تنی ئیک کار هاتیه ئەوژی (بکه م تام).

- هه ر جورعه یه کی ئەز ژی بکه م تام یهک ته شنه به سه هه تا سه ره انجام (دوسکی 2022: 182)

ژ	کار	ژمارا لاپه ری
1	بکه م تام (تامکرن)	182

سه بارهت ریژا ژ سه دی یا کارین ههستان د مه موزینیدا، ب ئەڤی شیوی ل خوارییه:

کارین تایبته ب ههستان د مه موزینیدا

- کارین تایبته ب ههستی دیتنی
% 79.7752808988764
- کارین تایبته ب ههستی گوهدانی
% 11.79775280898876
- کارین تایبته ب ههستی دهستلیدانی
% 6.741573033707865
- کارین تایبته ب ههستی بیهنکرنی
% 1.123595505617977
- کارین تایبته ب ههستی تامکرنی
% 0.5617977528089884

ژێدهر

ب زمانی کوردی

- ئەحمەد، مەحمود فەتحوڵا (١٩٨٨)، کار تەواوکردن له کوردیدا، نامەى ماجستێر، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.

- بابان، عەبدوڵا عەزیز مەحمەد (٢٠٠٥)، ھاپیونیم و ھەندى پێوەندی واتایى له زمانى کوردیدا، نامەى دکتورا، کۆلیژی زمان، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.

- جەمیل، بنار عەبدوڵجەبار (٢٠١٥) کارەکتەرى سینتاکسى و سیمانتیکى کانی کردار له کوردیدا، نامەى ماستەر، کۆلیژی پەرورەدە، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.

- جیھانى، پەرویز (٢٠٠٧)، مەم و زین (پشکا ئیکى)، چاپا ئیکى، سپیریز، دھوک.

- حەسەن، تابان مەحمەد سەعید (٢٠١٤)، کێلگە واتاییەکان له رکیفەمەودای کۆمەلەو، نامەى دکتورا، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانى، سلیمانى.

- حەسەن، فەرھاد توفیق (٢٠١٠)، پەيوەندییە سیمانتیکىەکان و ھەندیک دیاردەى واتایى له زمانى کوردیدا، نامەى ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانى، سلیمانى.

- خال، شیخ مەحمەد (٢٠٠٥)، فەرھەنگى خال، چاپى دووھم، چاپخانەى وەزارەتى پەرورەدە، هەولێر.

- خەزەندار، مارف (٢٠٠٢)، میژووی ئەدەبى کوردی، بەرگی دووھم، چاپى یەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەرورەدە، هەولێر.

- دوسكى، تەحسین ئیبراھیم (٢٠٠٨)، مەم و زینا ئەحمەد خانى، چاپا ئیکى، سپیریز، دھوک.

- دوسكى، تەحسین ئیبراھیم (٢٠٢٢)، مەم و زینا ئەحمەد خانى، سپیریز، دھوک.

- دوسكى، تەحسین ئیبراھیم (ب. س)، شەرحا دیوانا ئەحمەد خانى، چاپا ئیکى، کۆمەلگەھا فەرھەنگى یا

ئەحمەد خانى، سوران.

- زەنگە، مستەفا مەحمەد (١٩٨٩)، کار و ئەركى له سینتاکسدا، نامەى ماجستێر، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.

- زەنگە، مستەفا (٢٠٠٢)، رەنگ له زمانى کوردیدا لیکۆلینەوہیەكى لیکسىكى و سیمانتیکى، چاپى یەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەرورەدە، هەولێر.

- سەبرى، شیرزاد، مونیب، ئاراز (٢٠١٦)، وشەسازی، چاپا ئیکى، چاپخانەى هیقى، هەولێر.

- عەلى، سەباح موسا (٢٠١٣)، کاریگەرى کێلگە واتاییەکان له سەر دەزگاكانى راگەیاندى کوردی، گوفارا زانکویا کەرکوک بۆ زانستین مرقفایەتى، کەرکوک، ژماره (٢)، ل (١-١٨).

- عەبوزید، سانیا جەبار (٢٠١٢)، ئەسپیکتین کارى د کوردیا سەرى دا، چاپا ئیکى، چاپخانا خانى، دھوک.

- عەلى، تالیب حسین (٢٠١٩)، واتاسازى و چەند بابەتیکى واتای وشە، چاپى دووھم، چاپخانەى هیقى، هەولێر.

- عەلى، شیرزاد سەبرى (٢٠١٥)، واتاسازى، چاپا ئیکى، چاپخانا ھاوار، دھوک.

- فەتاح، مەحمەد مەعرووف (٢٠١١)، زمانەوانى، چاپى سێیەم، چاپخانەى حاجى ھاشم، هەولێر.

- فەرەج، ھۆگر مەحمود (١٩٩٣)، بوارە واتاییەکان لیکۆلینەوہیەكى واتاسازى بەراوردە، نامەى ماستەر، زانکویا سەلاحەدین.

- مارف، ئەوڕەحمانى حاجى (٢٠١٤)، ریزمانى کوردی بەرگی یەكەم (وشەسازی)، بەشى پینجەم (کردار)، چاپخانەى رۆژھەلات، هەولێر.

- مستەفا، پەروین عوسمان (٢٠٢٤)، کێلگە واتاییەکان له شیعەرەکانى عەبدوڵا پەشێودا، گۆڤارى ئەکادیمیای کوردی، هەولێر، ژماره (٦١)، ل ٢٨٧-٣٠٠.

- مشەختى، مەلا خەلیل (٢٠٠٦)، فەرھەنگا مەرگ و

an Introduction to Descriptive Linguistics, Second edition, Pergamon Press, Oxford.

- Leech, Geoffrey 2004. Meaning and the English Verb, Third Edition, Routledge, New York

Lehrer. Ad

- rienne 1974. Semantic Fields and Lexical Structure, North-Holland publishing Company, Amsterdam.

- Lyons, John 1977. Semantics, volum1, Cambridge University Press, Cambridge.

- Lyons, John 1981. Language and Linguistics an introduction, Cambridge University Press, Cambridge.

- Nasiba, P and Ali sherovna, J. M. 2022. THE Theory of Semantic Field, European Scholar Journal. ESJ. Available Online at: <https://www.scholarzest.com>, Vol. 3 No.4, pp 62-64.

- Nida, Eugene. A. 1975. Componential Analysis of Meaning an Introduction to semantic structures, Mouton publishers, The Hague, New York.

- Oanh, Tran the Thuy 2016. A Semantic Study on Verbs of Human Senses in English under Cognitive Linguistics. (Versus Vietnamese), University of Danang, Vietnam.

- Oxford. 2006. Oxford Word power Dictionary with Trainer, Third edition, Oxford University press.

- Ullmann, Stephen. 1973. Meaning and Style, basil Blackwell, Oxford.

ژی (كوردی - كوردی)، چاپی یه كههه، دهزگای چاپ و بلاوكردنه وهی ئاراس، ههولیر.

- نيزامهدين، فازل (٢٠٠٣)، فه رههنگی ئهستیره گهشه (كوردی عه رههه)، چاپی سهیههه، چاپخانهی وهزارهتی پهروههده، ههولیر.

ب زمانى عه رههه:

- الرب، محمود جاد (١٩٩٢)، الحقول الدلالية والمعجم المعنوية عند العرب، بحث نشر في مجلة مجمع اللغة العربية، العدد ٧٢، القاهرة، ص ص ٢١٣-٢٥٧.

- عمر، أحمد مختار (١٩٩٨)، علم الدلالة، طه، عالم الكتب، القاهرة.

- عمر، أحمد مختار (٢٠٠٨)، معجم اللغة العربية

المعاصرة، ط١، عالم الكتب، القاهرة.

- كلنتن، هيفاء عبدالحميد (٢٠٠١)، نظرية الحقول

الدلالية دراسة تطبيقية في المخصص لابن سيده، رسالة دكتوراه، جامعة أم القرى، المملكة العربية السعودية.

- النجار، نادية رمضان (٢٠٠٦)، ابحاث دلالية و معجمية، ط١، دار الوفاء، الأسكندرية.

ب زمانى ئيگليزى:

- Dixon, Robert. M. W 1991. A New Approach to English Gramer on Semantic Principles, Oxford University Press, New York.

- Faraj, Ghusoon Abdul Kadhim 2022. Semantic Field of Utterances in Healthy Living Guide, International Journal on Humanities and Social Sciences, Iraq, Vol. 32. pp. 186-197

- Geeraerts, Dirk. 2009. Theories of lexical semantics, Oxford University press, New York.

- Hovan, M. R., Doran, E., And Sichel, I. 2010. Lexical Semantic, Syntax, and Event Structure, Oxford University Press, Oxford.

- Jackson, Howard 1982. Analyzing English

Abstract

This research, titled "The Semantic Fields of Verbs of Senses in Mem and Zin", is conducted at the level of lexical semantics. It is dedicated to highlighting the sensory verbs in the poetic epic Mem and Zin. The research was carried out using the descriptive method, and to show the percentage of the verbs, the statistical method was also employed. Sensory verbs are not merely grammatical elements—they also contribute significantly to semantic structure. Analyzing these verbs helps to clarify both the poetic and narrative aspects of the text. The aim of the research is to show how Ahmad Khani, in narrating the events of the story, employed sensory verbs. The research is divided into four main sections: the first discusses the theory of semantic fields; the second is devoted to the classification of semantic fields; the third focuses on verbs, particularly sensory verbs; and the fourth is the practical section, in which we extract the sensory verbs from the text of the epic and categorize them according to the five sense. The findings of the research indicate that the highest proportion of sensory verbs used were related to the sense of sight, followed by hearing, then the other senses. This is due to the significance of the sense of sight, as it is the most used human sense for perceiving and recognizing the external world. Therefore, it is natural for the poet to frequently use verbs such as "saw," "looked," "watched," "contemplated," and so on.

Keywords: Semantic fields, lexical fields, lexicon, verb, sensory verbs, *Mem and Zin*.

خلاصة البحث

هذا البحث الموسوم بـ "الحقول الدلالية لأفعال الحواس في مم وزين" في مستوى علم الدلالة المعجمي، وهو مخصص لإظهار الأفعال الخاصة بالحواس في الملحمة الشعرية الموسومة بـ "مم وزين"، انجز البحث وفق المنهج الوصفي وكذلك لإظهار النسبة المئوية للأفعال اعتمدنا المنهج الاحصائي. الأفعال الخاصة بالحواس ليست مجرد أفعال لها جانب نحوي فقط، لكنهم يشاركون في البناء الدلالي أيضاً. حيث تحليل هذه الأفعال يوضح النص الشعري والقصصي. الهدف من البحث إظهار ان احمد الخاني في سرده لاحداث القصة كيف وصف افعال الحواس. قسم البحث الى اربع محاور رئيسية، تناولنا في المبحث الاول نظرية المجالات الدلالية، اما المبحث الثاني خصص لتقسيم المجالات الدلالية، اما المبحث الثالث تناولنا فيه الافعال و خاصة افعال الحواس، اما المبحث الرابع فهو الجانب التطبيقي للبحث وفيه قمنا باستخراج افعال الحواس من متن الملحمة و ذلك بتقسيمها وفق الحواس الخمس. من خلال البحث توصلنا الى نتائج منها ان النسبة الاكبر من افعال الحواس المستخدمة كانت افعال حاسة البصر تليها حاسة السمع ثم الحواس الاخرى، وهذا يرجع الى اهمية حاسة البصر فهي الحاسة التي يستخدمها الانسان بشكل اكبر من الحواس الاخرى لتميز و التعرف على العالم الخارجي، لذلك من الطبيعي ان يستخدم الشاعر بكثرة افعال مثل (رأى، نظر، شاهد، تفكر...).

الكلمات المفتاحية: المجالات الدلالية، الحقول الدلالية،

المعجم، الفعل، افعال الحواس، مم و زين